

Zaangażowanie i koszty pracy najemnej w towarowych gospodarstwach rolniczych państw Grupy Wyszehradzkiej

Employment levels and costs of paid labour on agricultural commodity farms of the Visegrad Group countries

Jarosław Mikołajczyk¹, Barbara Partyńska-Brzegowy²

¹ Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

² Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie

Streszczenie. Praca miała na celu zbadanie różnic w zakresie zaangażowania najemnej siły roboczej w gospodarstwach rolniczych uczestniczących w FADN, istniejących między państwami Grupy Wyszehradzkiej. Rolnictwo państw należących do Grupy jest silnie zróżnicowane zarówno w aspekcie organizacyjnym, jak i produkcyjnym. Różniące się od siebie gospodarstwa zgłaszają odmienne zapotrzebowanie na pracę, w tym najemną. W analizowanych państwach uwidoczni się wyraźna zależność między wielkością obszarową gospodarstw a zgłaszanym zapotrzebowaniem na pracę obcą. Im większe są gospodarstwa w poszczególnych państwach, tym wyższy jest udział pracy najemnej w ogólnych nakładach robocizny. W ślad za tą zależnością idzie znaczenie kosztów pracy dla finansów gospodarstw rolniczych oraz dla wynagradzania pracy najemnej. W Polsce, która ma najmniejsze obszary gospodarstwa rolnicze spośród wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej, koszty wynagrodzeń (oraz ich udział w ogólnych kosztach funkcjonowania gospodarstw) są najniższe, tym samym najniższe są tu też wynagrodzenia, na jakie mogą liczyć pracownicy najemni. Wysokie zaangażowanie pracy najemnej w gospodarstwach rolniczych Czech i Słowacji przekłada się na wysokie stawki wynagrodzeń (przekraczające wysokość średniej płacy krajowej). W mniejszych obszarowo gospodarstwach węgierskich stawki te są zbliżone do poziomu średniego krajowego wynagrodzenia, a w gospodarstwach polskich nieco przekraczają minimalne wynagrodzenia w gospodarce.

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolnicze • Grupa Wyszehradzka • praca • koszty pracy • wynagrodzenia w rolnictwie

Abstract. The work investigated the differences in the employment levels and costs of paid labour on agricultural farms taking part in the FADN, occurring between the Visegrad Group countries. Agriculture in the four countries forming the Group varies greatly in terms of both organisation and production. The differing farms have differ-

ent demands for labour, including paid labour. In the countries being studied, there is a clear relationship between farm area and the demand for hired workforce. The larger the farms are in a country, the higher the contribution of paid labour to the overall labour expenditure. This has an effect on the importance of labour costs to the finances of agricultural farms and the remuneration of paid labour. In Poland, where agricultural farms are smallest (in terms of area) among the Visegrad Group countries, the costs of remunerations (and their share in the overall costs of farming operations) are lowest, hence, the remunerations offered to hired farm workers are also lowest. The high levels of hired labour on agricultural farms in the Czech Republic and Slovakia translate into high rates of pay (exceeding the average national pay). On Hungarian farms, smaller in area, the rates are similar to the average national pay, whereas on Polish farms, they slightly exceed the minimum pay in the economy.

Key words: agricultural farms • Visegrad Group • work • costs of labour • remunerations in agriculture

Wstęp

Jednym z głównych celów współpracy państw Grupy Wyszehradzkiej (GW) było dążenie do członkostwa w strukturach Unii Europejskiej. Stosunek samej Unii do państw Grupy ewoluował w okresie przed- i okołoaakcesyjnym, zapewniła ona jednak docelowo państwom obecnie już członkowskim narzędzia niezbędne do dostosowania swoich struktur (w tym gospodarek i poszczególnych ich składowych) do struktur UE (Gawron 2011). Zmiany obejmowały też sektory rolne poszczególnych państw, stwarzając rolnikom i instytucjom możliwość korzystania z narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej, a nauce i innym zainteresowanym podmiotom dając dostęp do jednolitej – porównywalnej – sprawozdawczości FADN.

Rolnictwo państw Grupy Wyszehradzkiej jest silnie zróżnicowane. Mimo wspólnego wieloletniego kandydowania do Unii Europejskiej, a obecnie już ponad dziesięcioletniego korzystania z narzędzi WPR, umożliwiających modernizację i zmiany struktury agrarnej, sektory rolne poszczególnych państw wciąż jeszcze wykazują więcej różnic niż podobieństw zarówno pod względem organizacyjnym, jak i produkcyjnym. Szczególnie duże zróżnicowanie dotyczy przeciętnej wielkości gospodarstw, struktury agrarnej i struktury zatrudnienia (Braja 2009).

Spośród wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej najmniejsze obszarowo gospodarstwa rolnicze ma Polska. Mimo najwyższej w Grupie produktywności ziemi, rolnictwo polskie charakteryzuje zdecydowanie najniższa produktywność pracy (Tarnowska 2014). Jest to zależność stosunkowo łatwa do przewidzenia w przypadku małych obszarowo gospodarstw. Istotny element polskiego rolnictwa stanowi także przerost zatrudnienia w przypadku własnej siły roboczej i niewielki udział pracy najemnej w ogólnych nakładach pracy w gospodarstwach rolniczych, co wpływa na strukturę kosztów gospodarstw (praca najemna ma zwykle niski udział w kosztach ogółem).

Głównym celem pracy było określenie i ocena różnic pod względem zaangażowania najemnej siły roboczej w gospodarstwach rolniczych uczestniczących w FADN między państwami Grupy Wyszehradzkiej. Osiągnięcie tego celu wymagało realizacji celów szczegółowych, takich jak:

- określenie i porównanie nakładów pracy obcej w gospodarstwach rolniczych,
- określenie i porównanie kosztów 1 godziny pracy najemnej oraz zmian tej wartości w poszczególnych latach,
- określenie i porównanie potencjalnych wynagrodzeń pracy najemnej.

Materiał i metody

Podstawowe dane liczbowe dla gospodarstw rolniczych w Polsce i krajach Unii Europejskiej pozyskano ze strony internetowej Komisji Europejskiej, a pochodzą one z Europejskiego Systemu Zbierania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych – FADN (Farm Accountancy Data Network). Informacje na temat minimalnych i średnich wynagrodzeń w państwach UE w latach badań pozyskano z publikowanego przez Eurostat rocznika statystycznego państw Unii Europejskiej (Europe in figures. Eurostat yearbook 2012).

Dane dotyczą lat 2004–2009 i są wartościami średnimi dla poszczególnych grup objętych badaniem. Wartości pieniężne wyrażono w EUR, co czyni analizę spójną i czytelną.

Wybrane informacje w analizie opisowej przedstawiono w odniesieniu do typów produkcyjnych gospodarstw rolniczych. Metodyka FADN wyodrębnia 8 typów: uprawy polowe (1), uprawy ogrodnicze (2), winnice (3), uprawy trwałe (4), krowy mleczne (5), zwierzęta żywione w systemie wypasowym (6), zwierzęta ziarnożerne (7), mieszane (8). Podane tutaj cyfrowe oznaczenia typów produkcyjnych obowiązują dopiero od 2010 r. (nazewnictwo typów się nie zmieniło). W latach 2004–2009 używano systemu literowego, ale w sprawozdawczości FADN dostępnej na stronie internetowej Komisji Europejskiej nowy, cyfrowy system oznaczania zastosowano już także dla tych lat (Goraj i in. 2010, 2011).

Potencjalne wynagrodzenie przypadające na pełny etat zewnętrznej siły roboczej określono na podstawie liczby godzin pracy najemnej wykazywanej przez gospodarstwa oraz kosztów tej pracy. Przyjęto za metodykę FADN, że osoba pełnozatrudniona przepracowała rocznie 2200 rbh¹ (Goraj i in. 2010). Sprawozdawczość FADN nie informuje o faktycznej wysokości wynagrodzeń pracowników najemnych, a jedynie o łącznej wysokości kosztów pracy, w których wynagrodzenia są jedynie jedną z składowych.

Wyniki

Rolnictwo państw Grupy Wyszehradzkiej jest znacząco zróżnicowane pod względem organizacji, zasobów czynników produkcji, a także rodzaju i wielkości produkcji. Zróżnicowanie wyraźnie widać już w przypadku podstawowego w rolnictwie czyn-

¹ Taka wartość, według metodyki FADN, obowiązywała w latach, których dotyczy analiza (2004–2009). Od 2010 r. przyjmuje się, że roczny wymiar pracy osoby pełnozatrudnionej w rolnictwie wynosi 2120 rbh.

nika produkcji – ziemi. Najmniejsze obszarowo gospodarstwa znajdują się w Polsce, a największe (ponad 30 razy większe niż w naszym kraju) – na Słowacji. W ślad za różnicowaniem czynnika ziemi postępuje także różnicowanie zasobów majątkowych i czynnika pracy. Zaangażowanie pracy w gospodarstwach rolniczych Polski jest zdecydowanie najniższe spośród wszystkich analizowanych państw, co wynika głównie z małej powierzchni gospodarstw. Przeciętnie w gospodarstwach przepracowuje się nieco ponad 3800 h rocznie, a średnio na gospodarstwo przypada ok. 1,7 AWU² siły roboczej (tab. 1). Nieco wyższym wskaźnikiem zaangażowania siły roboczej cechują się węgierskie gospodarstwa rolnicze (ok. 1,8–1,9 AWU na gospodarstwo), przy średniej ich powierzchni przekraczającej 50 ha użytków rolnych. Zdecydowanie większe nakłady pracy występują w gospodarstwach rolniczych Czech (6,7–8,5 AWU) i Słowacji (ok. 13–17 AWU). W badanych państwach, poza Polską, uwidoczni się wyraźny spadek zaangażowania pracy, w tym najemnej siły roboczej, w gospodarstwach rolniczych. We wszystkich państwach w latach analizy dostrzegalny jest także spadek nakładów czasu pracy na 1 ha użytków rolnych. Może to wynikać z większego zaangażowania kapitału (w tym nowoczesnych technologii) w gospodarstwach rolniczych.

Zaangażowanie zewnętrznej siły roboczej w gospodarstwie rolniczym zależy od wielu czynników, z których najważniejsze to wielkość gospodarstwa, poziom mechanizacji i typ produkcyjny. W przypadku wszystkich czynników mogą istnieć znaczne różnice wewnątrz poszczególnych państw oraz między nimi. Szczególnie silne różnicowanie dotyczy obszaru gospodarstw. Najmniejsze obszarowo gospodarstwa znajdują się w Polsce. Średnia powierzchnia gospodarstw w badanych latach wykazywała wprawdzie tendencję wzrostową, ale wynosiła tylko od 15,1 ha (2004 r.) do 18,3 ha (2009 r.). Podmioty występujące w pozostałych państwach Grupy Wyszehradzkiej były dużo większe: ponad 50 ha miały gospodarstwa węgierskie, ponad 200 ha – czeskie, a zdecydowanie największe, bo ponad 500 ha – gospodarstwa słowackie.

Gospodarstwa rolnicze omawianych państw różnią się też silnie pod względem udziału zewnętrznej siły roboczej w ogólnych nakładach pracy. W okresie badań najwyższym udziałem, przekraczającym 90% nakładów robocizny, odznaczały się gospodarstwa Słowacji (ryc. 1). Niższy o ok. 10 p.p. udział pracy najemnej w pracy ogółem występował w Czechach, zaś o dalsze ok. 20 p.p. niższy – na Węgrzech. Zdecydowanie najniższy udział pracy najemnej, nieprzekraczający 15% ogółu nakładów robocizny, był w polskich gospodarstwach.

W gospodarstwach poszczególnych państw widoczna jest odwrotna zależność między wielkością powierzchni gospodarstwa (i rosnącym wraz z nią całkowitym zaangażowaniem pracy) a nakładem pracy przypadającym na jednostkę powierzchni. Najniższe nakłady pracy na 1 ha użytkowanej rolniczo ziemi występowały w słowackich gospodarstwach rolniczych, największych spośród badanych podmiotów. Nieznacznie wyższe nakłady pracy na 1 ha UR odnotowano w Czechach, a następnie na Węgrzech. Przeciętnie 3-krotnie wyższą niż w pozostałych państwach GW liczbę godzin pracy na 1 ha deklarowały polskie gospodarstwa rolnicze. Wspomniana zależność występuje w gospodarstwach reprezentujących wszystkie „roślinne” typy produkcyjne i w gospodarstwach mieszanych. Większość polskich gospodarstw anga-

² AWU – Annual Work Unit (ekwiwalent rocznej pracy jednej osoby pełnozatrudnionej).

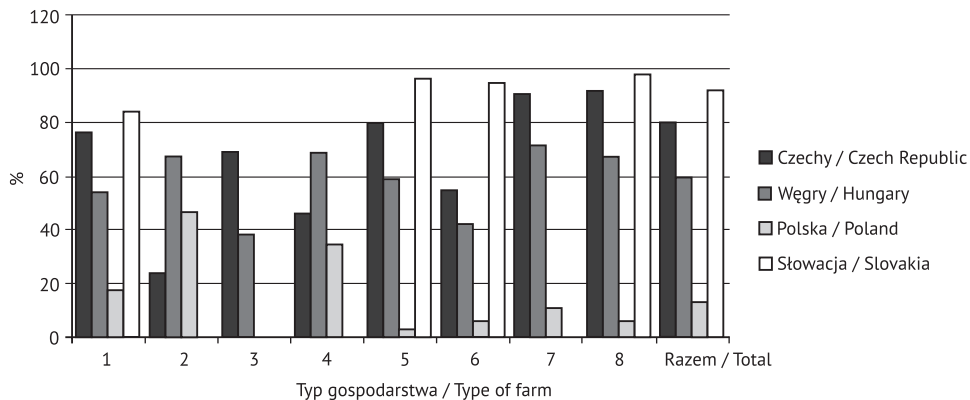
Tabela 1. Nakłady pracy ogółem oraz nakłady pracy najemnej w gospodarstwach rolniczych państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2004–2009 (średnio na gospodarstwo)
Table 1. Total labour input and paid labour input on agricultural farms of the Visegrad Group countries in the years 2004–2009 (average per farm)

Państwo Country	Rok Year	Praca ogółem Total labour		Praca najemna Paid labour		Dynamika nakładów pracy najemnej Dynamics of paid labour input	
		h	AWU	h	AWU	%	
						rok poprzedni = 100 previous year = 100	rok 2004 = 100 year 2004 = 100
Czechy Czech Republic	2004	19 492	8,860	16 459	7,481	–	–
	2005	17 683	8,038	14 798	6,726	89,9	89,9
	2006	17 193	7,815	14 208	6,458	96,0	86,3
	2007	16 943	7,701	13 953	6,342	98,2	84,8
	2008	15 084	6,857	12 145	5,521	87,1	73,8
	2009	14 812	6,733	11 842	5,383	97,5	72,0
Polska Poland	2004	3 864	1,756	498	0,226	–	–
	2005	3 876	1,762	515	0,234	103,5	103,5
	2006	3 864	1,756	556	0,253	108,1	111,9
	2007	3 831	1,741	530	0,241	95,3	106,6
	2008	3 863	1,756	543	0,247	102,5	109,3
	2009	3 849	1,750	514	0,234	94,7	103,5
Słowacja Slovakia	2004	37 646	17,112	34 664	15,757	–	–
	2005	34 716	15,780	32 152	14,615	92,8	92,8
	2006	30 636	13,925	27 782	12,628	86,4	80,1
	2007	31 518	14,326	29 164	13,256	105,0	84,1
	2008	31 342	14,246	28 955	13,161	99,3	83,5
	2009	28 540	12,973	26 197	11,908	90,5	75,6
Węgry Hungary	2004	4 163	1,892	2 686	1,221	–	–
	2005	4 202	1,910	2 607	1,185	97,1	97,1
	2006	4 191	1,905	2 523	1,147	96,8	93,9
	2007	4 113	1,870	2 628	1,194	104,1	97,8
	2008	4 381	1,992	2 728	1,240	103,9	101,6
	2009	3 896	1,771	2 284	1,038	83,7	85,0

AWU – Annual Work Unit (ekwiwalent rocznej pracy jednej osoby pełnozatrudnionej)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN
 Source: Authors' study based on the FADN data

zuje w pracę własną siłę roboczą. Nakłady pracy obcej w przeliczeniu na 1 ha wynoszą w Polsce średnio ok. 30 h rocznie. Jedyną grupą gospodarstw, w których na jednostkę powierzchni przypada u nas więcej godzin pracy obcej niż w pozostałych krajach GW, są gospodarstwa ogrodnicze. Wysokość nakładów na jednostkę powierzchni wskazuje, że gospodarstwa rolnicze w Polsce są zdecydowanie słabiej wyposażone technicznie niż podmioty w innych badanych państwach.

Ryc. 1. Udział (%) zewnętrznej siły roboczej w ogólnych nakładach pracy w gospodarstwach państw Grupy Wyszehradzkiej w 2009 r. (typy gospodarstw wg FADN: 1 – uprawy polowe, 2 – uprawy ogrodnicze, 3 – winnice, 4 – uprawy trwałe, 5 – krowy mleczne, 6 – zwierzęta żywione w systemie wypasowym, 7 – zwierzęta ziarnożerne, 8 – mieszane)

Fig. 1. Contribution (%) of hired workforce to the overall work expenditure of agricultural farms in the Visegrad Group countries (farm types according to FADN: 1 – field crops, 2 – horticulture, 3 – vine, 4 – other permanent crops, 5 – milk, 6 – other grazing livestock, 7 – granivores, 8 – mixed)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN
 Source: Authors' study based on the FADN data

Poziom rozwoju rolnictwa w poszczególnych krajach oraz popyt na najemną siłę roboczą wpływa na ponoszone przez gospodarstwa koszty wynagrodzeń i na wysokość dochodów pracowników najemnych. Najniższe stawki wynagrodzeń pracy najemnej w ciągu całego okresu analizy utrzymywały się w Polsce, najwyższe zaś w Czechach. Różnice stawek godzinowych między polskimi a czeskimi gospodarstwami były ok. dwukrotne (tab. 2).

Stawka godzinowa determinuje wysokość ogólnego wynagrodzenia, stąd najwyższe wynagrodzenia miesięczne uzyskiwali pracownicy najemni w czeskich gospodarstwach rolniczych, a najniższe w polskich (tab. 3). W Polsce i na Węgrzech wysokość miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarstwach rolniczych plasowała się pomiędzy najniższym a średnim wynagrodzeniem w gospodarce narodowej. W gospodarstwach słowackich w 2009 r. oraz w czeskich w całym okresie analizy zarobki najemnej siły roboczej przekraczały średnie krajowe wynagrodzenia. Wzrost stawki godzinowej za

pracę najemną w polskich gospodarstwach rolniczych sprawia, że dystans dzielący zarobki w tych gospodarstwach od średniej krajowej stale się zmniejsza. O ile w 2004 r. średnia krajowa była ponad dwukrotnie wyższa od wynagrodzenia w rolnictwie, o tyle w 2009 r. była od niego wyższa o 63%. Na Węgrzech panuje odwrotna sytuacja – corocznie pogłębia się dystans dzielący zarobki w rolnictwie od średniej krajowej. Analizując wynagrodzenia, nie sposób nie zauważyć wpływu kryzysu na ich wysokość. W badanych państwach, poza Słowacją, w 2009 r. zmniejszyły się w stosunku do poprzedniego roku zarówno stawki godzinowe, jak i ogólne kwoty wynagrodzeń. Analiza wynagrodzeń w zależności od typu produkcyjnego pokazała, że w polskich i węgierskich gospodarstwach najwyższe stawki wynagrodzeń występowały w gospodarstwach mieszanych (typ 8), zaś w gospodarstwach czeskich i słowackich istniało w tym zakresie znaczne zróżnicowanie między analizowanymi typami i zmienność w poszczególnych latach. Najniższe wynagrodzenia odnotowano w Polsce w gospodarstwach z uprawami trwałymi (typ 4), a w Czechach i na Węgrzech – w gospodarstwach z uprawami trwałymi (typ 4) i winnicami (typ 3). W zasadzie można stwierdzić, że specyfika pracy w tych gospodarstwach jest zbliżona, stąd też zbliżony jest tam poziom wynagrodzeń. W sprawozdawczości dotyczącej Słowacji nie wykazano gospodarstw z winnicami i z uprawami trwałymi, stąd najniższe okazały się wynagrodzenia w podmiotach reprezentujących typ 6 (zwierzęta żywione w systemie wypasowym).

Tabela 2. Koszt 1 h pracy najemnej w gospodarstwach rolniczych państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2004–2009 (EUR)

Table 2. Cost of 1 hour of paid labour on agricultural farms of the Visegrad Group countries in the years 2004–2009 (EUR)

Państwo / Country	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Czechy / Czech Republic	3,34	3,86	4,09	4,44	5,23	5,00
Polska / Poland	1,22	1,53	1,72	2,05	2,79	2,34
Słowacja / Slovakia	1,74	2,77	3,14	3,92	4,22	4,84
Węgry / Hungary	2,98	3,02	2,88	3,46	3,67	3,44

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN

Source: Authors' study based on the FADN data

Tabela 3. Potencjalne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarstwach rolniczych państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2004–2009 (EUR)

Table 3. Potential monthly gross salary on agricultural farms of the Visegrad Group countries in the years 2004–2009 (EUR)

Państwo / Country	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Czechy / Czech Republic	612	708	750	813	960	917
Polska / Poland	224	280	316	377	511	429
Słowacja / Slovakia	319	509	576	718	774	887
Węgry / Hungary	546	554	529	634	673	631

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN

Source: Authors' study based on the FADN data

W świetle przedstawionych wyników należy się spodziewać, że w polskich warunkach zmiany struktury agrarnej będą wywoływały wzrost popytu na zewnętrzną siłę roboczą, a to z kolei będzie prowadziło do dalszego wzrostu wynagrodzeń i w efekcie do wzrostu udziału kosztów pracy w ogólnych kosztach funkcjonowania gospodarstw. W latach objętych analizą udział kosztów robocizny obcej w kosztach funkcjonowania gospodarstw był w Polsce najniższy spośród wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej (tab. 4). Jednocześnie powoli zwiększał się udział kosztów pracy w ogólnych kosztach funkcjonowania polskich gospodarstw. Wzrost ten wynikał przede wszystkim z rosnących kosztów związanych z wynagradzaniem pracy. Koszty pracy przypadające na jednostkę czasu wykazywały w naszym kraju dużą dynamikę – w okresie badań zwiększyły się prawie dwukrotnie. Pod względem wzrostu kosztów pracy polskie gospodarstwa uplasowały się na drugim miejscu wśród gospodarstw państw GW. Liderem w tym zakresie były gospodarstwa słowackie, w których koszty 1 h pracy zwiększyły się w latach 2004–2009 o ponad 278%. Najniższa dynamika charakteryzowała gospodarstwa węgierskie – w omawianym okresie koszt 1 h pracy najemnej wzrósł tam jedynie o 15%.

Tabela 4. Udział kosztów wynagrodzeń w kosztach ogółem gospodarstw rolniczych państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2004–2009 (%)

Table 4. Share of paid labour costs in total costs on agricultural farms of the Visegrad Group countries in the years 2004–2009 (%)

Państwo / Country	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Czechy / Czech Republic	19,4	19,8	19,3	19,0	18,3	18,3
Polska / Poland	3,8	4,5	5,3	5,2	6,0	6,0
Słowacja / Slovakia	14,5	19,5	16,6	17,9	17,9	18,2
Węgry / Hungary	13,1	13,7	13,0	12,9	12,5	12,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN

Source: Authors' study based on the FADN data

Dodatnią dynamikę w badanym okresie wykazywały zarówno koszty związane z opłatą przeciętną 1 h pracy, jak i koszty ogólne wynagrodzeń. W Czechach, Słowacji i na Węgrzech zdecydowanie wyższą dynamiką cechowały się stawki wynagrodzeń (opłaty za 1 h pracy) niż ogólne koszty wynagrodzeń. Biorąc pod uwagę malejące zaangażowanie najemnej siły roboczej w gospodarstwach rolnych tych państw, można stwierdzić, że za wzrost kosztów pracy odpowiadają głównie rosnące stawki wynagrodzeń. W polskich gospodarstwach sytuacja była odwrotna: wyższą dynamiką charakteryzowały się ogólne koszty pracy niż stawka godzinowa. A zatem, w Polsce wzrost kosztów pracy w gospodarstwach wiązał się ze wzrostem stawki godzinowej słabiej niż w pozostałych państwach Grupy Wyszehradzkiej.

Podsumowanie

Państwa Grupy Wyszehradzkiej przez wiele lat łączyło wspólne kandydowanie do Unii Europejskiej. Mimo oczywistych podobieństw najnowszej historii tych państw i stanu ich gospodarki po zmianach ustrojowych, istniały między nimi znaczne różnice (zwłaszcza organizacyjne) w obszarze rolnictwa i samych gospodarstw rolniczych. Zdecydowanie najmniejsze obszarowo są gospodarstwa rolnicze w Polsce. Wielkość obszarowa gospodarstw w połączeniu ze specyfiką prowadzonej produkcji wpływa na zapotrzebowanie tych podmiotów na robociznę, stąd w polskich gospodarstwach rolniczych popyt na pracę, w tym zewnętrzną, jest wyraźnie najniższy spośród gospodarstw wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej. W poszczególnych państwach widoczna jest wyraźna zależność między wielkością obszarową podmiotów a poziomem zaangażowania najemnej siły roboczej w procesy produkcyjne. Im większe gospodarstwa, tym większe nakłady robocizny i wyższe zaangażowanie najemnej siły roboczej. Przeprowadzone analizy pozwoliły na sformułowanie kilku spostrzeżeń i wniosków w odniesieniu do polskich gospodarstw rolniczych.

1. Zapotrzebowanie na pracę najemną w gospodarstwach rolniczych zależy w głównej mierze od powierzchni gospodarstw i rodzaju prowadzonej produkcji. Należy oczekiwać, że w Polsce wzrost wielkości gospodarstw stanie się główną determinantą rosnącego zapotrzebowania na robociznę obcą i przyczyni się do wzrostu poziomu jej zaangażowania w gospodarstwach. Będzie to miało wpływ na wzrost udziału kosztów wynagrodzeń pracy najemnej w ogólnych kosztach funkcjonowania gospodarstw.
2. W latach 2004–2009 w gospodarstwach rolniczych wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej zmniejszały się nakłady pracy na jednostkę powierzchni. Główną przyczyną tego faktu był wzrost zaangażowania technologii w procesy produkcyjne. Można zatem sądzić, że rosnące zaangażowanie pracy najemnej w polskim rolnictwie, wynikające ze zmian agrarnych, będzie powolnym procesem.
3. W Polsce wynagrodzenia najemnej siły roboczej w gospodarstwach rolniczych były zdecydowanie najniższe spośród wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej. Wynagrodzenia te charakteryzowała jednak najwyższa wśród tych państw dynamika wzrostu. Stwarza to szansę, że w przyszłości praca w gospodarstwie rolniczym stanie się atrakcyjna finansowo, co pozwoli na świadomy wybór tej formy zatrudnienia przez pracowników, a w skali makroekonomicznej – na postrzeganie gospodarstw rolniczych jako elementu krajowego rynku pracy, jak to się dzieje w pozostałych państwach Grupy (szczególnie w Czechach i na Słowacji).

Bibliografia

- Braja M. (2009), Warunki podejmowania działalności rolniczej przez młodych rolników w krajach Grupy Wyszehradzkiej. *Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia*, nr 8(2), s. 25–36.
- Gawron K. (2011), Stosunek Unii Europejskiej do państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej. *Studia i Analizy Europejskie*, nr 2(8), s. 153–165.

- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R. (2010), Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe. Warszawa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (www.fadn.pl, data dostępu 25.03.2014).
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R. (2011), Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku. Część I. Wyniki standardowe. Warszawa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (www.fadn.pl, data dostępu 25.03.2014).
- Tarnowska A. (2014), Produktywność wybranych czynników wytwórczych w rolnictwie krajów Unii Europejskiej w latach 2005–2012. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. XVI, z. 1, s. 214–219.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 18.03.2015